

Рецензія

доктора політичних наук, професора, професора
кафедри міжнародних комунікацій та політичного аналізу Карпчук Н. П.
на дисертацію Лапіна Олега Ігоровича на тему:
«Брекзит як чинник локальних і глобальних змін
у системі безпеки ЄС»

Європейський Союз є унікальним та амбітним політичним проектом, який ґрунтується на таких спільних цінностях як демократія, верховенство права, повага до прав людини та свободи. Ці цінності лежать в основі усіх політик ЄС та слугують орієнтиром для його розвитку. Про привабливість європейської моделі інтеграції свідчить постійне розширення Спільноти, яке одночасно також провокує нові виклики. Проте ЄС продовжує розвиватися та залишається зразком для інших регіонів, які прагнуть до миру, процвітання та співпраці.

Тим не менше Брекзит став певним «шоковим» етапом в існуванні ЄС й тригером для подальших спекуляцій на тему дезінтеграції. Вихід Великої Британії спровокував безпекові виклики у внутрішній і зовнішній політиці Спільноти та у сфері економічної безпеки. Актуальність й новизна рецензованої роботи полягає в тому, що «на основі комплексного політологічного аналізу схарактеризовано та здійснено SWOT-аналіз Брекзиту як чинника локальних і глобальних змін у системі безпеки та стабільності ЄС» (с. 25). Слід зауважити, що дисертант аналізує причини й наслідки з точки зору обох учасників дезінтеграційного процесу – і Великої Британії, і ЄС й пропонує цілком збалансоване дослідження.

Аналізуючи концепт «євроскептицизм» (підрозділ 1.1), Лапін О. І. демонструє наукову ерудицію, зіставляючи, порівнюючи й обґрунтовуючи різні погляди на це поняття. Зокрема на с. 32 зазначено: «Осмислення феномену євроскептицизму в академічному дискурсі виявляє існування цілого ряду класифікацій всього різноманіття антиінтеграційних позицій». Важливо, що на цьому фоні чітко проступає авторське бачення проблеми. Підрозділ 1.2 дисертації робить вагомий внесок у загальнотеоретичну базу розуміння політичної стабільності/нестабільності. Заслуговує на увагу думка Лапіна О. І. на с. 47: «Стабільність буде недосяжною, поки її існування не буде розглядатися як вища цінність у порівнянні з насильницьким поширенням будь-яких ідеологій, релігій, способів організації суспільного життя, групових інтересів чи інших цінностей, які можуть їй заперечувати».

У підрозділі 2.1. автор наголошує, що саме поняття євроскептицизму виникає й «визріває» у Великій Британії частково через настрої політичної еліти країни, частково через позицію Франції (Ш. де Голля) стосовно приєднання Британії до Європейської економічної спільноти (с. 60-61). Згодом, зайнявши «особливу позицію» після приєднання (с. 62) й сприймаючи

європейську інтеграцію за принципом «а la carte», країна демонструвала «небажання поділяти свою незалежність та страх втрати національного суверенітету. Британія підтримувала функціонування Європейського Союзу, але переважно у ролі міжнародної організації, а не наддержавного утворення» (с. 62).

Попри зосередження на економічних аспектах дезінтеграції, Брекзит викликав значні трансформації в суміжних політиках (с. 73), й очевидно найпотужніше це стало відчутно у системі зайнятості, де виникла суттєва нестача робочої сили. Своєю чергою це спровокувало те, що британці починають уважати Брекзит помилкою, а у ЄС – навіть як певну перевагу. Підтримую висновок дисертанта про те, що після Брекзиту «найважливішим здобутком для Спільноти є можливість формування власної політики та спрямування розвитку без урахування волі однієї держави-члена, що часто заважала у прийнятті важливих рішень в інтересах ЄС» (с. 78).

Спровокувавши дезінтеграцію регіонального об'єднання, Брекзит загострив і територіальні суперечки в межах держави, що посилює позицію окремих частин Королівства стосовно виходу з ЄС: «Більшість ірландців і шотландців проголосували проти виходу Великої Британії з ЄС, а більшість англійців - за» (с. 80), 95,9% гібралтарців проголосували за те, щоб залишитися у ЄС (с. 86); «63% респондентів (Північна Ірландія) вважають, що Brexit збільшив ймовірність возз'єднання острова Ірландія» (с. 83).

Вихід Великої Британії з ЄС – це серйозний удар як по репутації Спільноти, так і по самій ідеї європейської інтеграції, що, своєю чергою, посилює голоси євроскептиків. Проте, як стверджує дисертант на с. 92, «попри прогнози зростання рівня євроскептицизму на фоні Брекзиту, кількість євроскептиків у Європарламенті залишилася на тому самому рівні». У самій Британії «британські євроскептики припинили бути однією об'єднуючою силою, і почали виявляти все більше розбіжностей у своїх поглядах» (с. 92). Як наслідок, це «призводить до послаблення євроскептиків як у Британії, так і в ЄС, оскільки британський євроскептицизм довгий час був їхньою основною доктриною» (с. 93). Й у цьому контексті погоджуємося з твердженням Лапіна О.І., що «Вихід Великої Британії може не суттєво вплинути на інтенсивність європейської інтеграції в короткостроковій перспективі, але знизить загрозу дезінтеграції» (с. 94).

Не викликають сумніву наступні висновки дисертанта: Брекзит призвів до перестановки балансу сил у ЄС, надавши більшого політичного впливу для ФРН та Франції (с. 98); Брекзит також став певним поштовхом для країн Вишеградської групи стосовно того, як слід розуміти подальший розвиток Союзу й інтеграції загалом (с. 99-100); Брекзит також підштовхнув до якіснішого розвитку спільної безпекової політики ЄС (підрозділ 3.2) й Брекзит потенційно може запустити «ефект доміно» (с. 109) й «настрої населення

залежатимуть від того, яку ідею буде просувати політична верхівка тієї чи іншої держави і як ефективно вона буде це робити» (с. 122).

На особливу увагу заслуговує аналіз дисертантом впливу Брекзиту на Україну в контексті і безпекових викликів, і її євроінтеграційних прагнень (розділ 4). На основі ретельного аналізу українсько-британських відносин Лапін О.І виснує, що з 1991 по 2023 рр. розвиток міждержавного політичного діалогу між Україною і Великою Британією «мав нестабільний і суперечливий характер, що в основному було зумовлено непослідовністю дій української влади в процесі реалізації європейського вибору України» (с. 140). Реалізація стратегічної концепції «глобальної Британії», історичне протистояння з Росією й агресія Росії проти України спонукали Об'єднане Королівство до створення нового політично-військового альянсу між Великою Британією, Україною та Польщею й наданні військової допомоги Україні (підрозділ 3.3).

Лапін О. І. логічно визначив і аргументував мету й завдання, об'єкт і предмет (с. 24-25) дослідження й зумів вибудувати таку структуру дисертації, яка дала змогу отримати низку актуальних наукових результатів, продемонструвавши глибоке знання теоретичних концепцій та емпіричних даних.

Результати напрацювань і особистої участі Лапіна О. І. в цих дослідженнях викладені у чотирьох статтях в українських фахових виданнях, розділі в закордонній монографії, тезах міжнародних і всеукраїнських наукових та науково-практичних конференцій.

Однак рецензована дисертація викликає низку коментарів дискусійного характеру, які не применшують цінність виконаного дослідження:

1. У підрозділі 1.2 автор ґрунтовно розглядає поняття політичної стабільності й оперує поняттям політична система, однак його не пояснює.

2. Розглядаючи інституційну базу безпекової політики на с. 50 дисертант зазначає: «Треба також відзначити важливу роль Верховного представника Європейського Союзу з питань закордонних справ і політики безпеки, Ж. Борреля, який готує рішення, що потім виносять на розгляд Ради». Ні з цього речення, ні з усього підрозділу не зрозуміло, чи мова йде про велику роль саме пана Борреля, чи ключовою є суто посада і відповідно повноваження Високого представника.

3. На с. 57 дисертант зазначає: «Дослідження впливу Брекзиту на систему безпеки Європейського союзу здійснено за допомогою комплексного розуміння впливу на систему безпеки ЄС на різних рівнях: внутрішньому, регіональному та глобальному. Застосовано ряд методів та підходів. В першу чергу застосовано аналіз документів і політик, офіційних документів ЄС та Великої Британії, пов'язаних з процесом виходу Великої Британії з ЄС. Це - договори, угоди, звіти, а також документи, що регулюють питання безпеки». Однак саме у цьому тексті немає переліку посилань на документу базу.

4. На с. 70-71 (підрозділ 2.2) автор веде мову про медіакампанії, які супроводжували процес Брекзиту у країнах ЄС й Королівства. Вважаю, що тут інформаційну складову можна було б посилити, проаналізувавши вплив дезінформації, яка посилила дезінтеграційні настрої у Великій Британії.

5. На с. 90-91 наведено статистику висвітлення тематики Брекзиту в європейських та британських медіа, зокрема наголошено на тому, яка тональність домінувала, яку оцінку давали. Для більшої ілюстративності й переконливості слід було б підкріпити текстову інформацію, наприклад діаграмами чи узагальнити в табличній формі.

6. Недоречно скорочувати назву групи «Ідентичність та демократія» до «ІД», бо, по-перше, аббревіатура не вводилася раніше по тексту, по-друге, вона асоціюється з Ісламською державою (с. 96).

7. Базове ключове слово «Брекзит» подається то кирилицею (в назвах структурних частин), то у форматі англійської мови (по тексту загалом). Присутні огріхи стилістичного й орфографічного характеру.

Водночас ці коментарі не впливають на науковий, методологічний та методичний рівні дисертаційної роботи Лапіна О. І. «Брекзит як чинник локальних і глобальних змін у системі безпеки ЄС», яка справляє позитивне враження логікою викладу, суттю й аргументацією.

Дисертаційна робота Лапіна Олега Ігоровича на тему «Брекзит як чинник локальних і глобальних змін у системі безпеки ЄС» відповідає вимогам «Про затвердження порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44, які висуваються до дисертацій, а її автор заслуговує на присудження наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії».

Рецензент:

доктор політичних наук, професор,
професор кафедри міжнародних
комунікацій та політичного аналізу
Волинського національного
університету імені Лесі Українки

Наталія КАРПЧУК